

Проф. др ДУШАН БАТАКОВИЋ
историчар и дипломата
(1957–2017)

Вест о Душановој смрти се поклопила са мојим читањем његове књиге *Les sources françaises de la démocratie serbe*, коју је CNRS Editions из Париза објавила 2013. године. Књигу сам већ знала и користила сам је да попуним неке празнине у раду о интелектуалној позадини француског југословенског пројекта. Љубав према историји, науци и „француске теме“ су нас спајале целог живота и учиниле пријатељима.

Природно ми се наметнуло питање да ли нестанак аутора, који је уједно и пријатељ, мења перспективу сагледавања његовог дела? И шта спада у нечије дело, опус? Да ли су ту укључени и друштвени и политички ангажмани, да ли је то заправо, уз научни опус, и целокупни јавни животни учинак човека? Морамо овде рећи да смо далеко мање познавали Душанов политички и дипломатски ангажман од оног научног и интелектуалног а који се преливао од личног комуницирања ка научној сарадњи и обрнуто.

Рекли бисмо, као основно, да одлазак из живота ангажованог интелектуалца и научног делатника производи више тежине и одговорности у сагледавању његових дела, али истовремено отвара простор за њихово рационално сагледавање.

За Душана Батаковића се може рећи, без остатка, да је испунио своје интелектуално и научно биће, као и своју политичко-научну каријеру, на фону породичних и личних трагедија, и великих друштвених и политичких ломова, са завидном храброшћу. Како у науци тако и у политичком ангажману, није се скривао и говорио је отворено и без задршке своје ставове и мишљења. То је видљиво и у његовим књигама и у забележеним јавним иступањима, објављеним интервјуима. Овде можемо додати и лично сећање које говори о овим његовим особинама, када је без имало задршке почео да испољава своја дубока национална осећања, дубоку уроњеност у православље, као и оданост краљевској кући Карађорђевића. Многе је он запахнуо снагом и аутентичношћу ових, како их је он називао, традиционалних српских особина, а многе је и подучио. У раним 90-им годинама, када се Душанова звезда још успињала, док је још био запослен у Историјском институту, присуствовали смо сцени у којој је Добрица Ћосић пришао и клечећи се консултовао са њим, обраћајући му се са „Душко“, док је овај седео и гледао одозго у њега.

Батаковић је без сумње припадао, и породично и лично, као и друштвено, „златној младежи“ Београда, града у коме је рођен, одрастао и формиран. Ако је постојала и „комунистичка златна младеж“, а јесте, онда се може рећи да је постојала и она супротстављена. Управо је њој припадао Душан. Током 70-их година формирали су се по Београду кружоци унутар којих је било, на неки начин, неугодно бити члан Партије (Савеза комуниста Југославије) или породично припадати тим круговима. Душан је припадао једном таквом серклу. (Наше је мишљење да је на настанак таквих кружока утицао слом шездесетосмашких идеја, како глобално тако и локално, као и успон национализма у Хрватској који је букнуо у тзв. Маспок 1971. године. И посебно слом српских либерала крајем 1972, када се видео правац разрешења криза и реформских покушаја у земљи.) Иманентна одлика тих кружока је било отворено истицање традиционалних вредности српског друштва изграђених пре стварања Југославије: демократских институција изграђених кроз борбу за парламентарну уставну монархију, и то нарочито у периоду од 1903. до 1914. У те вредности је он бескомпромисно веровао, њих је неговао и у историјској науци коју је изградио, као и у свом политичком ангажману.

С друге стране, у свом друштвеном комуницирању (помало парадоксално) био је упадљиво толерантан, и његов лични и професионални живот је укључивао људе различитог профила. (Извесно је да је на то утицала и „двострукост“ његовог порекла, јер су његове породице биле укључене и у један и у други покрет.) Ту особину је неговао током целог живота, и то је била једна од најизразитијих црта његове оригиналности. Доброг и разноврсног образовања, вредан, био је и необично обавештен, чему су много допринеле и његове изузетне способности комуницирања и козерије. Волео је да буде слушан, али је умео да слуша, пажљиво и са разумевањем.

На Филозофском факултету, припадао је талентованој и вредној генерацији у којој су били Душан Кораћ, Радмила Радић, Милан Кољанин, Бојана Катић, Воја Павловић, Ђорђе Максимовић, Драгана Маринковић. Лично сам их упознала као постдипломац професора Василија Крестића, на вежбама из предмета националне историје новог века. Ту смо поделили нека пријатна и интелектуално занимљива дружења, оставши током свих потоњих година у пријатном колегијалном и пријатељском односу.

Том факултетском раду смо додали дружења изван тог круга, правећи излете, седељке и сл. богатог интелектуалног садржаја. Била су у то време, крајем 70-их, два мала историчарска кружока, мимо оног најозбиљнијег и најзначајнијег који је организовао професор Андреј Митровић. Једно друштво је окупљао Драго Роксандић, тадашњи асистент професора В. Крестића, а други формалнији кружок је био око професора Симе Ђирковића. Ту сам ближе упознала један ужи круг те генерације у коме су поред Душана били Бојана Катић, Милан Кољанин, Душан Кораћ и Драго Роксандић.

Пошто нисам била у могућности да нађем свеске са белешкама из тог времена, где су биле забележене теме и садржаји разговора које смо водили, ослањам се на сећање, у коме је сасвим јасно забележено како нас је Дука запахнуо, избомбардовао, да кажем „српским националним духом“, који је супротставио нпр. мом транспарентном и доста чистом југословенству, пре свега културном, друштвеном, али и политичком. И данас се сећам како је он био изненађен мојим југословенством а ја његовим снажним српским националним осећањем. Ипак, различите позиције за људе сличног порекла,

(са оних брда између Цетиња и Грахова у Црној Гори, са Чева. У том малом кружоку су се преливале све југословенске боје.)

Његова везаност за породичне традиције и са мајчине и са очеве стране је била дубока и искрена, и он је у њој следио оно што је и истраживао у свом научном раду, и обрнуто. Он је мислио да Србија треба да настави тамо где је стала 1914–1918. године у неговању политичких, војних и моралних вредности. У складу са тим је и поставио себе политички: антикомуниста, антититоиста, монархиста, поклоник западних демократских институција и њихове могуће политичке подршке. Одатле је проистицао и велики процеп у његовој мисли и деловању од одбране Космета до проевропских интеграција. Његова је изјава да „ми пролазимо кроз велику кризу идентитета, уздрмани у темељу негативним аспектима југославизма и титоизма. Враћање провереним вредностима које нуди наша баштина, прозрочним модерним сензибилитетом, велики је задатак наше елите.“ Уосталом, он је био човек који је сам себе дефинисао, одредио, и ходао је утабаним стазама породичног и личног одређења.

Одувек се бавио историјом Првог светског рата и Србије у њему, као и епохе која јој је претходила, тако следећи породичне приче и традицију. Заједничко место у свим његовим ширим биографијама је сећање на деду и нану по мајци, Цветка и Веру Павловић, који су живели у породичној кући на Вождовцу. Деда је био жандар на двору краља Александра. „Порастао сам уз његове историјске приче о династији, ратовима и некадашњој слави Србије. Деда ми је био први поуздан водич кроз нашу историју. Познавао је Аписа, слушао говоре Петра Кочића на Калемегдану, ратовао 1917–1918. у Топличком устанку, чувао принца Ђорђа у Топоници, али је највише ценио Пашића: ‘Зна Баја шта ради.’“

Истраживање изградње српске државности, што је било право поље његовог научног рада, сагледавао је са више страна. То је уједно било у функцији његове политичке каријере. Бавио се истраживачки и са солидним резултатима историјом Косова и Метохије у 19. и 20. веку, и посебно европским односно француским коренима српске државности. Круг косовско-метохијских тема отпочео је магистарском тезом о дечанском питању. Око тога је израдио један круг књига са текстовима различитог типа, који су се такође односили на косовске теме кроз 19. и 20. век. Објављивао их је, уз нека

друга издања, те и наредних година, заправо кроз све фазе свог научног рада. Већ 1988. он је био уредник издања под насловом *Савременици о Косову и Метохији 1852–1912.* у издању Српске књижевне задруге, а следеће године се нашао у друштву најугледнијих српских историчара (Сима Ђирковић, Олга Зиројевић, Рада Тричковић, Радован Самарџић) са неколико поглавља у књизи *Косово и Метохија у српској историји.* Књига је у издавачкој кући L'Age d'Homme у Лозани објављена на немачком 1989. и на француском 1990. У тим издањима он је био аутор четири поглавља.

Био је то почетак стратешке одлуке да његови текстови буду објављивани на светским језицима, на чему је устрајао до краја свог живота па тиме и каријере. Наредних година, 1991, 1992. и 1993. је варирао своје косовско-метохијске теме у три сукцесивне књиге, којима је, из проблемских и парцијалних истраживања, покушавао да изгради јединственију и повезанију слику историје Косова и Метохије из српске перспективе. У приштинском Јединству је објавио *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, што је збирка појединачних студија које на неки начин чине целину, затим на енглеском *Косовске хронике* и на француском *Косово: спирала мржње.*

У раним 90-им, бавио се и другим темама, као аутор, коаутор или уредник: поводом 200-годишњице Француске револуције био је уредник једног зборника, затим је као уредник/коаутор (са Николом Поповићем) објавио студију о Колубарској битки, као и малу студију/предговор о Начертанију Илије Гарашанина, које је приредио и за штампу припремио Мирослав Јосић Вишњић.

Када је почео активно да се бави политиком, то научно знање које је поседовао почео је да преплиће са политичком и дипломатском активношћу. Био је аутор предлога/плана о кантонизацији Косова и Метохије на коме је радила Српска православна црква а он је био саветник Рашко-призренске епархије. Те године је изашло и ново издање његове студије *Косово. Спирала мржње (Kosovo. La spirale de la haine).* Током 2006, 2007. и 2008. поново је објавио своје радове из „косовског циклуса“ у три књиге, које су популарно назване „косовска триологија“. А током 2007, затим 2008. и 2012, објавио је још три књиге о Косову и Метохији на енглеском и француском, делом као уредник делом као аутор. Ти радови и издања аутентичније представљају спој његовог научног историографског знања и спознаја,

и искуства које је стекао бавећи се тим питањем у свом политичком ангажману, који се кретао, помало парадоксално, од саветничке улоге у Рашко-призренској епархији до чланства у преговарачком тиму за дијалог Београда и Приштине од 2005. до средине 2007, када је једно време био и саветник тадашњег председника Србије Бориса Тадића. Последње што је објавио на косовске теме била је књига на енглеском језику *A Turbulent Decade. The Serbs in Post-1999 Kosovo* (*Турбулентна декада. Срби на Косову после 1999*) коју је издала кућа Dialogue Paris.

Током боравка на докторским студијама у Паризу између 1992. и 1998. године Батаковић је сарађивао на неколико мањих пројеката, као аутор и као уредник, па је тако настало неколико корисних књига на француском и енглеском језику, од којих се *Југославија: нације, религије, идеологије* из 1994. користи често као литература. Огледао се, као аутор појединих делова а уједно и уредник, и у синтетичком представљању српске историје, па је тако настала и *Нова историја српског народа*, која је на српском језику имала три издања 2000, 2002, и 2010, једно издање на корејском 2001. и једно на француском 2005, код Душановог дугогодишњег издавача из Лозане L'Age d'Homme.

Током целе научне каријере, интензивно се бавио приређивањем најразноврсније историјске грађе и њеним објављивањем. Почео је са савременицима о Косову и Метохији у периоду 1850–1912, Француском револуцијом, Колубарском битком, мемоарима Панте М. Драшкића, портретима из новије српске историје Владимира Ћоровића, дневником Димитрија Поповића из балканских ратова 1912–1913, текстовима Радована Самарџића, Роберта Лафана, Сретена Драшкића и др. У 2015. је објавио англо-саксонска сведочанства и анализе о Србији у Великом рату.

Мора се истаћи да је уреднички конципирао многе књиге у којима је био аутор само појединих делова, што је код нас ретко. Међу његовим уредничким подухватима вреди истаћи неколико: зборник из 2010. о политичким, економским и културним везама Француске и Србије 1870–1940, које су виђене као један „нетипичан савез“, и зборник из 2011. о државној политици и међуетничким односима на Балкану у распону од два века (1804–2004) који су сагледавани кроз положај мањина. Ту спада и велики уређивачки посао, који је обавио

са владиком Максимом, о хришћанском наслеђу Косова и Метохије, који је реализован такође на енглеском језику и објављен 2015. Оба-вио је без сумње изванредан посао као уредник *Balkanice*, часописа Балканолошког института САНУ током читавих једанаест година, а уједно је био и директор овог института.

Почетком 2014. на енглеском је објавио књигу о спољној политици Србије 1844–1867. кроз чувено Начертаније Илије Гарашанина. Фасцинантна судбина једног текста, од потпуне анонимности до енормног значаја који је добио током ратова за разарање Југославије, када је тумачен као подлога „великосрпског пројекта“ који је Србија следила и у тим ратовима. Душаново представљање тог документа, контекстуализација и тумачење намењени су страниој читалачкој публици, што је подразумевало многе рестрикције према домаћој историографији.

Последње што је објавио у свом обимном опусу била је збирка студија и есеја обједињена у осам целина под насловом *Србија и Балкан. Албанија, Бугарска, Грчка 1914–1918*. (Београд: Радио телевизија Србије, Нови Сад: Прометеј, 2016) и *Дешифровање прошлости. Писци, сведоци, појаве*, (Београд: Чигоја штампа, 2016). Подлога овог опус је око 160 посебних чланака које је објављивао на разним странама.

Душан Батаковић је отпочео своју научну каријеру са већ формираним идеолошким ставовима и идејама о свим важним садржајима националне историје 19. и 20. века којима се бавио, и није их мењао током целог свог живота, у чему је, бар у кругу јавних делатника, био међу реткима. Није било ниједне које је требало да се одрекне. Све је ставио у функцију и покушао је да давну историјску стварност оживотвори. Ради тога је дубински испреплео своју историчарску вокацију, научни рад, огромне уредничке послове и ангажман у политици, посебно дипломатији. Није штетео своју енергију која није била мала.

Оставио нас је, своје колеге и пријатеље, у жеку сталних научних стремљења, организационих планова, сталних планова како да на најбољи могући начин промовише науку коју је волео, људе које је поштовао и ценио. Недостајаће нам заувек.

Гордана КРИВОКАПИЋ ЈОВИЋ